

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТСЬКИХ СІМЕЙ ЩОДО НАДАННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглянуто моделі психолого-педагогічного супроводу студентських сімей щодо надання рівних можливостей у навчальному процесі ВНЗ. Виявлено специфіку побудови психолого-педагогічного супроводу студентської сім'ї в умовах вищої школи. Виділено структурні компоненти моделі психолого-педагогічного супроводу вищого навчального закладу, спрямованого на підтримку сім'ї, забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок у їхній самореалізації, а також плідного поєднання сімейних і професійних обов'язків. Запропоновано модифіковану структуру моделі психолого-педагогічного супроводу студентської сім'ї з метою самореалізації даної категорії у вищому закладі освіти. Визначено перспективи наукового дослідження.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, самореалізація студентських сімей, психолого-педагогічний супровід, модель „Вищий навчальний заклад дружній до сім'ї”.

В статье рассмотрены модели психолого-педагогического сопровождения студенческих семей по предоставлению равных возможностей в учебном процессе вуза. Определена специфика построения психолого-педагогического сопровождения студенческой семьи в условиях высшей школы. Выделены структурные компоненты модели психолого-педагогического сопровождения вуза, направленного на поддержку семьи, обеспечения равных возможностей для мужчин и женщин в их самореализации, а также плодотворного сочетания семейных и профессиональных обязанностей. Предложена модифицированная структура модели психолого-педагогического сопровождения студенческой семьи с целью самореализации данной категории студенческой молодежи. Определены перспективы научного исследования.

Ключевые слова: психолого-педагогическое сопровождение, самореализация студенческих семей, модель психолого-педагогического сопровождения, модель „Высшее учебное заведение дружественное к семье”.

The models of psycho-pedagogical support of students' families to provide equal opportunities in the educational process of the higher educational institution are considered in the article. Specificity constructing psycho-pedagogical support of student family in high school. The structural components of the model psycho-pedagogical support of the university, directed to support the family, equal opportunities for men and women in their self-realization, and fruitful combination of family and professional responsibilities. A modified model of the structure of psycho-pedagogical support students' families in order to self-realization of this category of students. The prospects of scientific research are defined.

Keywords: psycho-pedagogical support, self-realization of students' families, the model of psycho-pedagogical support, model „Higher educational institution is family friendly”.

Концепція суміщення сімейного та професійного життя базується на сучасних міжнародних трудових нормах у цій сфері, а саме на Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) № 183 „Про охорону материнства” (1952 рік), Рекомендаціях МОП № 191 про перегляд Конвенції „Про охорону материнства” (2000 рік) та Конвенції Міжнародної організації праці № 156 „Про рівне ставлення й рівні можливості для працюючих чоловіків і жінок: працюючих із сімейними зобов'язаннями”.

Під час навчання у вищому навчальному закладі (надалі ВНЗ) питання створення сім'ї та народження дитини вперше по-справжньому актуалізуються. Саме цей період (18-23 роки) визнається фахівцями як найбільш сприятливий для народження дитини. А відстрочення народження дитини на невизначений час веде за собою і певні ризики для

здоров'я жінки, і ризики для нетривких сімейних стосунків, й істотні демографічні проблеми для країни загалом. На період навчання припадають перші спроби створення сім'ї – як формалізовано, так і на рівні поширеного серед молоді громадянського шлюбу, де формуються і реалізуються різноманітні форми пошуку й налагодження балансу між навчанням і сімейним життям, яке у студентські роки часто обтяжується фінансовими, житловими проблемами та залежністю від батьків. У результаті, можливість встановлення балансу між навчанням та сім'єю студентами часто навіть не розглядається, що посилює таким чином традиції гендерної нерівності та витісняє жіночу половину населення, незважаючи на їхнє бажання працювати та високий освітній рівень, на узбіччя кар'єрного шляху.

Для вирішення означеної проблеми склалися певні теоретичні передумови. Перша група наукових досліджень присвячена питанню вивчення студентської сім'ї, її специфіки та життєвих проблем (В. Балцевіч, С. Бутова, Б. Говако, Т. Зубкова та ін.); психолого-педагогічна допомога родині (Б. Вульфів, В. Гуров, В. Дружинін, В. Зацепін, М. Рожков, М. Шевандрин та ін.).

Проблемам професійної підготовки в соціокультурному середовищі вищого закладу освіти присвячені роботи вчених З. Бакшевої, В. Беспалько, Н. Бордовський, Г. Збровского, А. Реана, В. Шаповалова та ін.

Друга група досліджень спрямована на психолого-педагогічний супровід сім'ї (А. Бодалев, Н. Синягіна, Д. Грехем, І. Бех, О. Газман, Н. Пригова, Н. Михайлова, Г. Стрєва та ін.). На жаль, в Україні практика пошуку та налагодження балансу між навчанням і сім'єю не набула такого поширення, як за кордоном.

Метою статті є виявлення та теоретичне обґрунтування основних напрямів психолого-педагогічного супроводу студентської сім'ї у вищому навчальному закладі.

Логіко-системний аналіз наукових джерел дозволив нам виділити організаційну модель психолого-педагогічного супроводу студентської сім'ї в умовах ВНЗ, автором якої є Л. Авдєєва (рис. 1). Психолого-педагогічними чинниками такого супроводу виступають: психологічний моніторинг (поглиблене вивчення особистісних особливостей сімейних студентів та сім'ї), корекція функціонального стану (соціальна, психологічна та психофізіологічна корекція осіб, які зазнають труднощів адаптації до сімейного життя та навчання) та здійснення заходів щодо формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців (проведення психологічних і психолого-педагогічних занять, спрямованих на підвищення мотиваційних установок у професійній діяльності та розвиток професії

Рис. 1. Організаційна модель психолого-педагогічного супроводу студентської сім'ї в умовах ВНЗ (за Л. Авдєєвою)

Разом з тим, запропонована Л. Авдєєвою модель не враховує усіх можливих напрямків роботи з підтримки студентської сім'ї, зокрема тих, які б забезпечили не лише створення та збереження сім'ї і гармонійних відносин, але й професійне зростання студентів, забезпечення успішного навчання і перспективи у працевлаштування. Важливо акцентувати увагу саме на цих складових, оскільки вони є істотними у забезпеченні гендерної рівності. Особливого психолого-педагогічного супроводу потребують студентські сім'ї, які мають дітей. Адже у разі народження дитини саме жіноча половина студентства бере на себе найбільше навантаження, втрачаючи перспективи навчального, наукового та професійного зростання [4, с. 11].

Сьогодні лише поодинокі компанії України (переважно зарубіжні представництва) декларують і забезпечують практики такого балансу для вищої школи. При цьому дослідники вважають однією з причин такого повільного розвитку цієї концепції серед вітчизняних компаній недостатню поінформованість щодо таких практик і неготовність керівництва до впровадження соціально орієнтованих підходів.

Першим і єдиним університетом в Україні, який позиціонує себе як Family-Friendly University є Сумський державний університет. Ця позиція підтверджується як на рівні принципової позиції керівництва та її закріплення у нормативній базі, зокрема, Кодексі корпоративної культури, так і на рівні формування необхідної організаційної та кадрової структури, а також безпосередньої повсякденної діяльності. Реалізація унікальної ініціативи „СумДУ – заклад, дружній до сім'ї” – це значний крок не лише у напрямі популяризації гендерних знань, а й у практичному втіленні принципів гендерної рівності та забезпеченні сприятливих можливостей для самореалізації молодих мам-студенток [4, с. 9]. Ініціатива реалізується у рамках проекту „Рівні можливості для здобуття професії молодими матерями-студентками у вищих навчальних закладах” за фінансової підтримки Європейського Союзу .

Ініціатива „Університет, дружній до сім'ї” містить 5 складових:

1. Визначення та дотримання політики доброзичливості до сім'ї на рівні адміністрації ВНЗ.
2. Пропаганда переваги балансу між сім'єю та навчанням, поширення культури рівних сімейних обов'язків.
3. Гнучкі форми навчання та роботи.
4. Дитячий простір на території ВНЗ.
5. Консультації фахівців: психологів, юристів, медиків, педагогів [4, с. 14].

Характер структури та її підпорядкування залежать від особливостей вищого навчального закладу, його масштабів, профілю, можливостей. Загальною вимогою є лише чітке визначення її функцій як такої, що відповідає за втілення ініціативи і координує діяльність інших структур та підрозділів, які будуть безпосередньо забезпечувати створення рівних можливостей для чоловіків та жінок-студентів, а також сприяти через відповідну систему заходів формуванню у ВНЗ гендерно-чутливого середовища [2, с. 48].

Принципово важливим є саме системний характер роботи і відхід, по можливості, від епізодичних „гаслових” кроків і заходів. Адже втілення ініціативи і створення у ВНЗ відповідної атмосфери передбачає „проникнення” цього напрямку роботи практично у всі сфери життєдіяльності вишу, поширення дружніх до сім'ї принципів на всі рівні менеджменту і на різні форми роботи [3, с. 66].

На нашу думку, найбільш необхідною умовою функціонування такої ініціативи є визначення структурних підрозділів для створення рівних можливостей для розвитку

кар'єри членів студентських сімей. Особливої уваги набуває статус організації (установи, особи), відповідальної за координацію роботи, стале функціонування, вдосконалення та моніторинг надання рівних можливостей для самореалізації членів студентських сімей, особливо тих, хто виховує дітей. Такою структурою у ВНЗ може бути: профспілка, відділ з виховної роботи чи відділ соціальної роботи з підпорядкуванням проректорові з виховної роботи, соціальних та гуманітарних питань, волонтерський центр допомоги у ВНЗ, центр психологічної служби у вищому закладі освіти.

На засадах вищеокреслених принципів ініціативи вищого навчального закладу, маючи на меті реалізацію принципів дружнього до сім'ї вишу та враховуючи особливості статусу і типу вищого навчального закладу, ми пропонуємо модифіковану структуру моделі психолого-педагогічного супроводу студентської сім'ї з метою забезпечення чинників самореалізації даної категорії студентської молоді:

1. Гнучка організація навчального та робочого процесу: залучення та використання інтернет-технологій (розміщення матеріалів лекцій, завдань, можливість виконання завдань через Інтернет, дистанційне навчання), індивідуальний графік виконання завдань та відвідування занять тощо [4, с. 13].

2. Створення у ВНЗ „дружнього до дитини середовища”: кімнати по догляду за дітьми, безперешкодне пересування з дитиною територією університету (наявність місць паркування дитячих колясок, велосипедів тощо), спектр специфічних дитячих послуг (дитячі меню у їдальні, допомога в пошуку няні тощо) [4, с. 13].

3. Інформаційно-консультаційна підтримка (психологічні, педагогічні, медичні, юридичні послуги тощо), тренінгова робота для формування толерантної, доброзичливої атмосфери у сім'ї, вирішення конфліктних ситуацій, пошук взаєморозуміння, навиків поєднання сімейних та професійних обов'язків, поширення інформації через електронне розсилання [4, с. 14].

4. Психологічний моніторинг (поглиблене вивчення особистісних особливостей сімейних студентів та сім'ї), корекцію функціонального стану (соціальна, психологічна та психофізіологічна корекція осіб, що зазнають труднощі адаптації до сімейного життя та навчання) та здійснення заходів щодо формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців (проведення психологічних і психолого-педагогічних занять, спрямованих на підвищення мотиваційних установок у професійній діяльності та розвиток професійно важливих якостей) [1, с. 12].

5. Промоція ініціатив моделі „ВНЗ, дружній до сім'ї” серед зацікавлених осіб: оголошення про поточні заходи та перелік послуг із широким використанням різних каналів інформації, зокрема електронних ресурсів (сайт ініціативи), соціальних мереж (створення груп з відповідною тематикою в соціальних мережах – Фейсбук, В контакті, Однокласники), дошок оголошень, доступних ЗМІ, роботи зі студентським самоврядуванням тощо [4, с. 14].

6. Соціальна підтримка осіб із сімейними зобов'язаннями (оздоровлення дитини, допомога під час оформлення документів, надання матеріальної допомоги, волонтерська підтримка) через залучення профспілок, студентської соціальної служби, активістів студентського самоврядування [4, с. 14].

Отже, можна зробити наступні висновки:

1. Виходячи з загальної мети дослідження, психолого-педагогічний супровід студентських сімей передбачає такі основні складові:

- пропагування дружньої до сім'ї політики у вищому навчальному закладі;
- з'ясування співробітниками служб потреб студентської сім'ї;
- досягнення згоди щодо цілей дружньої до сім'ї програми;
- врахування думки співробітників служб; співпраця з профспілками задля розроблення дружньої до сім'ї політики;
- оприлюднення переваги дружньої до сім'ї політики для вищого навчального закладу та співробітників відповідних служб.

2. Психолого-педагогічний супровід студентської сім'ї в умовах ВНЗ, являє собою, з одного боку, процес взаємодії того, що супроводжує (структурні підрозділи, фахівці університету) та того кого супроводжують (студентська сім'я); з іншого – комплексний

метод створення умов для прийняття суб'єктом розвитку (студентської сім'ї в цілому,) оптимальних рішень в різних ситуаціях життєвого вибору, для формування у студентів усвідомленого оптимізму, вміння справлятися з труднощами, самостійно визначати свою життєву, освітню та професійну позицію.

3. Найбільш ефективними чинниками організації психолого-педагогічного супроводу студентської сім'ї є: клубна робота, студентські організації, центри соціальної та психологічної підтримки. В якості однієї з ефективних форм організації психолого-педагогічного супроводу виступає сімейний клуб, що дозволяє вести картотеку студентських сімей, здійснювати діагностику, корекцію, просвітництво студентського подружжя з орієнтиром на перше робоче місце кожного.

Проведене дослідження не висчерпує усіх аспектів психолого-педагогічних чинників самореалізації студентських сімей у вищому навчальному закладі. Перспективою для подальшого дослідження є проведення експериментальної роботи зі студентськими сім'ями, які виховують дітей, для перевірки ефективності впровадження моделі самореалізації студентської сім'ї; долучення до проектної ініціативи „Університет дружній до сім'ї“; розробка та апробація тренінгової програми для психотерапевтичної роботи зі студентськими сім'ями у процесі професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєєва Л. М. Психолого-педагогічний супровід студентської сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08 „теорія і методика професійної освіти” / Л. М. Авдєєва. – Астрахань, 2009. – 25 с.

2. Баланс між навчанням і сім'єю: можливості забезпечення у вищих навчальних Б20 закладах : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Світайло. – Суми : РА „Хорошие люди”, 2013. – 151 с.

3. Розширена ініціатива Університет, дружній до сім'ї: досвід впровадження у Сумському державному університеті : навчальний посібник / за заг. ред. Н. Світайло. – Суми : Видавництво РА „Хорошие люди”, 2014. – 104 с.

4. Соціально-педагогічна діяльність вищих навчальних закладів щодо формування сімейних цінностей у студентської молоді: навчально-методичний посібник/ за заг. ред. д-ра іст. наук, проф. О.А.Удода. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 198 с.

5. Фаринич О. Ю. Психологічні особливості студентських сімей // Проблеми сучасної психології / О. Ю. Фаринич. – К. – Випуск 21. – С. 713–724.

Рецензент: д. пед. н., проф. Щербяк Ю.А.